

Négy erdélyi arisztokrata család/nemzetség (Jósika, Klebelsberg, Majthényi, Mikes) tagjai a kalsburgi jezsuita kollégiumban és a bécsi Theresianumban a dualizmus korában

Rébay Magdolna¹

Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, Debrecen, Magyarország

Abstract – Members of Four Transylvanian Aristocratic Families/Clans in the Jesuitenkolleg Kalsburg and in the Theresianum in Wien During the Age of Dualism

In our research we focus on the education of high rank families in Hungary. By doing a prosopographical investigation we see the connection between home and school education in dualism; expectations and requirements needed to meet by schools and how they wanted to realize them. The two inspected grammar schools were chosen by surprisingly many Transylvanian families – for their elite nature and colourful educational programs adopting to the aristocratic traditions. Earlier we had members of four families inspected and now we take members from four other Transylvanian aristocratic families (Barons Jósika and Majthényi, Counts Klebelsberg and Mikes). Our resources were school and admission reports, lists of students. Our questions of research: how many years the students spent in the schools in what status; which subjects they chose to learn and what things we know about their previous and later studies. Our results show that the aristocratic boys applied for the secondary schools typically after their private studies but there were exceptions as well. They had three paths: stayed in the firstly chosen institution until finishing the last class; they finished either the lower classes or the higher classes or one of those in one of the schools. The tradition of learning French prevailed in these families, too. For a complete education they put a great emphasis on teaching music and doing sports, too. Often learning Hungarian was a primary requirement. Parents gave a futile description of their children and we can observe adaptation to the individuality during the training and education.

Keywords: aristocracy; Transylvania; age of dualism; education; Austria

1. Az erdélyi arisztokrácia

Az erdélyi arisztokrácia kb. 50–60 nemzetségből állt a dualizmus korában. A magyarországi főnemesség sajátos csoportját alkotta, amely elkülönült erős regionális identitása, viszonylag kis birtoka, s ebből kifolyólag kevésbé jelentős vagyona miatt. Az erdélyi mágnások befolyásukat elsősorban nem vagyoni helyzetüknek, hanem generációkra visszamenő katonai és hivatali pályafutásuknak köszönhették. A társadalomban vezető szerepet vállalva a közügyekben, a gazdasági és a kulturális életben is irányító pozíciókat töltötték be – főként Erdélyben. Az ország más vidékeitől eltérően az erdélyi mágnások kevésbé váltak el a középnemességtől: életszínvonaluk hasonló volt, s gyakran születtek házasságok a nemesség e két csoportja közt. (Makkai, 1940; Virág, 2013. 24–26.)

2. Az erdélyi arisztokrácia neveltetése a XVIII. század végén és a reformkorban

A reformkorban az erdélyi mágnáscsaládokban a magánnevelés dominanciája mutatható ki. A házi nevelésben a dajkák, a külföldi nevelőnők és a házitanítók mellett a szülők és a nagyszülők is fontos szerepet

¹ E-mail: rebay.magdolna@arts.unideb.hu. A kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának köszönhetően valósult meg. A bécsi kutatómunkát – emellett – a MÖB bécsi Collegium Hungaricum Ösztöndíja tette lehetővé. A tanulmány a Jézus Társasága Ausztriai Rendtartományának Levéltára (AASI) engedélyével kerül közlésre.

játszottak. Virág Irén *A magyar arisztokrácia neveltetése* című könyvében az erdélyi családokra is kitekint. Báró Jósika Kálmán (1837)² példáján keresztül hangsúlyozza az anya jelentőségét a nevelésben, br. Jósika Miklós (1794) életében pedig az apai útmutatás irányadó voltára mutat rá. Utóbbi naplójának tanúsága szerint hálás volt apja szigorú és következetes nevelési elveiért (Virág, 2013. 35–36., 78–80.) Az idősebb generációhoz tartozó gr. Teleki László (1764) szintén köszönettel emlékezett vissza az édesapjára: „*Pénzed nem kímélted, és nem fösvénykedtél: úgy folytattad Atyám a nevelésemet, hogy egyszersmind meg is nyerted a Szívemet. Apám voltál, s együtt jó barátom, ezen virtust vajon hány Apákba látom?*” (Idézi Virág, 2013. 36.) Gróf Wass Samu (1814) gyermekkorában gyakran volt az apai nagyapa gondoskodására bízva. (Virág, 2013. 34.)

Az Erdélyben letelepedő John Paget szintén kiemeli a nevelésben a szülői közreműködést: „*A gyermeknevelés többnyire az anya gondja. A gazdagabb családokban egy nevelőnő és házitanító is segít neki, a kevésbé jómódúaknál egyedül reá hárul e kötelesség, teljes egészében azonban sehol sem bízzák ezt idegenekre. A bentlakásos iskola intézménye csaknem ismeretlen, így aztán a fiúkat, míg el nem érik azt a kort, amikor kollégiumba lehet őket küldeni, házitanítók, többnyire katolikus vagy protestáns lelkészek oktatják.*” (Idézi Virág, 2013. 47.) Melyek voltak azok az intézmények, amelyekbe a házi nevelést követően beírárták a gyermekeket? Az egyik preferált iskola a bécsi Theresianum volt, amelynek elvégzése jó ajánlólevélként szolgált a hivatali pályákon. Ebben az intézményben tanult gr. Teleki Ferenc (1785), br. Jósika Kálmán (1837) (Virág, 2013. 48.), s az általunk vizsgált családok számos tagja, a tárgyalt időszakban születettek közül pl. br. Apor Lázár (1784), Károly (1815), György (1818), Sándor (1820), Adalbert (1826), gr. Mikes Mihály (n. a.), Benedek (1819), Kelemen (1820) vagy gr. Klebelsberg János (1774). (Gemmel-Flischbach és Manussi, 1913. 318.) Többen tanultak kolozsvári felekezeti iskolákban: a piarista gimnáziumban (br. Jósika Miklós [1794], gr. Mikes Antal [n.a.], gr. Haller Ignác [1794], gr. Wass Samu [1814]), a református kollégiumban (gr. Bethlen Miklós [1819?], gr. Wass László [n. a.], gr. Bánffy Béla [1831?]) vagy az unitárius kollégiumban. Keresett volt e társadalmi körben a nagyenyedi református kollégium is (gr. Bethlen János [1792], br. Kemény Zsigmond [1814], gr. Teleki Domonkos [1810]). (Virág, 2013. 48.) Ezen iskolák sora bővült ki az 1856-ban alapított kalsburgi jezsuita kollégiummal.

3. Az erdélyi arisztokrácia neveltetése a dualizmus korában

A jellemzően sokgyermekes erdélyi arisztokrata családokban a gyermekekkel 3–4 éves korukig dajka foglalkozott. Nevelésüket ekkor külföldi nevelőnők (német, francia, ritkábban angol) vették át, akik a tehetősebb családoknál kb. 10 éven keresztül egymást váltották. Az idegen nyelvek használata így a gyermekek számára szinte természetessé vált. Első helyen ezek közt a francia szerepelt. A fiúkat a tankötelezettség bevezetésével előírt vizsgákra magántanár készítette fel: az elemi első négy és sokszor a középiskola alsóbb osztályait is eképpen végezték el. A nevelést a szülők felügyelték. A gyermekek életében jelen voltak a sportfoglalkozások is. Hittant is tanultak. Az érettségi vizsgát rendszerint felekezeti iskolában (Kolozsvár, Nagyvárad, Nagyenyed) tették le, majd a felsőoktatásban folytatták tanulmányaikat, a szülők ugyanis elvárták, hogy egyetemi diplomát szerezzenek. (Kornis, 2002. 16–38.)

A br. Apor, br. Atzél, gr. Béldi és br. Bornemisza családra vonatkozó kutatásaink megerősítették a francia nyelv elsődlegességét az idegen nyelvek közt. A fiúgyermekes eseteknél – az Apor család fiatalabb tagjai – az elemi oktatásban nyilvános tanulóként (is) részesültek. A középiskolát jellemzően több intézményben végezték el: a kalsburgi jezsuita kollégiumban leginkább néhány évet – főként az alsóbb osztályokat – töltöttek el. (Vö. Rébay 2015. 159–163.) A középiskola összes évfolyamát főként a Theresianum növendékei végezték el egy intézményben: br. Atzél Elemér (1876) és gr. Béldi Ferenc (1872). (Gemmel-Flischbach és Manussi, 1913. 255., 251.) Az ifjak körében a legnépszerűbb a diplomata, a katonai és az egyházi pálya volt. Néhányukat (ifj. br. Apor Gábor [1889], gr. Béldi Ferenc) aktív egyházi közéleti szerepvállalás is jellemezte. (Vö. Rébay 2015, 159–163.)

Az alábbiakban a kutatásunkat folytatva újabb négy erdélyi család/nemzetség tagjainak tanulmányútját térképezzük fel. A Klebelsberg Thumburg grófi család két tagja járt Kalsburgba, a jezsuiták gimnáziumába: Vilmos (1847–1915) és Zdenko (1852–1914). (Gudenus II., 1993. 87.) A testvérpár³ korábbi – elemi és gimnáziumi tanulmányait – magánúton végezte. A két testvér között 5 év korkülönbség volt, az idősebb 12, az ifjabb 11 évesen jelentkezett a kalsburgi kollégiumba, a III., illetve a II. osztályba.⁴ Minden bizonnyal a többi gimnáziumi osztályt is itt végezték el, hiszen Vilmos (lásd 1. kép) 19, Zdenko 18 éves koráig az iskola tanulója

² Zárójelben a születési dátum.

³ Édesapjuk gr. Klebelsberg Vilmos (1812–1870), édesanyjuk gr. Kuun Jozefin (1816–1881), akiknek a két fiú mellett egy leányuk született. Egyik fiúnak sem lett gyermeke. (Gudenus II., 1993. 87.; PIM Névter, Irodalmi adattárak. <http://opac.pim.hu/index.jsp?page=search&group=1.>)

⁴ Hogy tanulmányaikat végül melyik osztályban kezdték meg, arról nincs tudomásunk. (Vö. AASI KK 37/2.)

volt. Felvételük előtt mind a ketten tanultak már franciául, Vilmos ezen kívül rajzolni is. Őt a magyar mellett angolra is beírták, az öccsét egyedül magyarra.⁵ További tanulmányairól nincs információnk. Zdenkó publicista, politikus lett. Indult az 1887. évi képviselőválasztáson a keszthelyi kerületben az Istóczy-féle antiszemita párt színeiben, a parlamentbe azonban nem jutott be.⁶

1. kép: Gr. Klebelsberg Vilmos kalsburgi osztálytársaival (alulról a 2. sorban a bal oldalon, é.n.)

Forrás: AASI KK

A báró Jósika nemzetségnek összesen hét tagja járt a kalsburgi kollégiumba. A két legidősebb közülük szintén testvér volt: Gyula (1850–1880) és Andor (1851–1900).⁷ A fiúk édesanyja korán meghalt. A gimnázium I–III., illetve I–IV. osztályát nyilvános tanulóként, jó eredménnyel végezték el Gyulafehérvárt, ahol egy tanárnál laktak. Haynald Lajos püspök felügyelte a nevelésüket. Mind a ketten tanultak franciául és németül, valamint zongorázni és rajzolni. A család azt kérte⁸, hogy a franciát ne felejtsék el a gyerekek, lehetőleg minden nap foglalkozzanak a nyelvvel. A magyar nyelv és irodalom oktatását heti három nap igényelték. A gyerekeknek az édesapjukkal magyarul kellett levelezniük. A zongora és a rajz tanulmányaikat is folytatniuk kellett – a kérés szerint felváltva, minden második nap kellett foglalkozniuk ezekkel a tárgyakkal. A fiúkat feltehetőleg a német nyelv elsajátítása miatt írták be 1865-ben a kollégiumba, hiszen csak egy évet maradtak ott. A német tudásuk igen gyenge lehetett, Miske báróné szerint ennek az oka a „hazafias lelkesedés” volt. A báróné azt várta el az iskolától, hogy a gyermekeket „tiszteletes, szolid, nyugodt gondolkodású, vallásos, erkölcsös férfit”⁹, „a király és a haza megbízható, hű szolgájává” neveljék. Mindez egybevágott a kollégium nevelési céljaival.

Míg br. Jósika Gyulának egyetlen gyermeke sem, addig Andornak hat fia és egyetlen lánya született.¹⁰ A négy idősebb fiú (Gyula [1877], Gábor [1878], Andor [1880] és Aladár/Géza [1882]) szintén tanult a kalsburgi kollégiumban. (Gudenus I., 1990. 616–618.) Egyszerre 2-2 testvért írtak be (1888-ban és 1891-ben), s mind a

⁵ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ka–Kn. Wilhelm Graf Klebelsberg Thumburg; Zdenko Gf. Klebelsberg. (Az adatlapok átírásában Szász Lajos volt segítségemre, akinek ezúton is köszönöm munkáját.)

⁶ Az antiszemita párti kerületek és képviselőjelöltek. http://mtdportal.extra.hu/tizenket_ropirat/7_evfolyam/7_evf_8_szam.pdf.

⁷ Édesapjuk br. Jósika Pál (1819–1892), édesanyjuk br. Miske Angelika (1829–1861). (Gudenus I., 1990. 616–618.)

⁸ A két jelentkezési lap szerzője Miske Anna báróné, aki a nagymama lehet (a szöveg nehezen olvasható). Saját bevallása szerint 4 éve nem látta a gyermekeket.

⁹ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Baron Gyula Jósika; Baron Andor Jósika.

¹⁰ Édesanyjuk br. Wesselényi Anna (1856–1902). Arról nincs tudomásunk, a két legfiatalabb fiú hol tanult.

négyen egy időben (1892) távoztak.¹¹ A testvérek (lásd 2–4. kép) „szelíd, de szigorú és nagyon igazságos bánásmódban” részesültek.¹² A szülők az egyéniséghez igazították a nevelést. Aladár például katona akart lenni, ezért „nagy szabadságot élvezett”, „önállóságra szoktatták”.¹³ Andor pedig az apja kedvence volt, így főleg az ő társaságában tartózkodott, eljárt vele vadászatokra is.¹⁴ A két idősebb gyermeket egy francia és egy magyar nevelő oktatta, ők a jelentkezéskor a gimnázium első osztályát már elvégezték. A fiatalabbakat a helyi – gyéresszentkirályi – lelkész, Zathureczky Károly tanította az elemi iskolai tárgyakra. Egyedül Alfrédnél szerepel, hogy tud egy kicsit németül, de feltételezhetjük, hogy a többiek is tanulták ezt a nyelvet, különben nem kérték volna felvételüket a II., illetve az I. osztályba. E kérésnek azonban nem – vagy nem minden esetben – adott helyt az iskola vezetősége. A fotódokumentumokból tudjuk ugyanis, hogy Gábor az előkészítő osztályba került. Ennek legvalószínűbb oka pedig éppen a német nyelvtudás elégtelensége lehetett.

2. kép: Br. Jósika Gyula és Gábor kollégiumi egyenruhában (1889)

Forrás: AASI KK

A kalksburgi kollégiumban a választható tárgyak közül a szülők az első helyre a franciát tették: mind a négy gyermeknek folytatnia kellett ezirányú tanulmányait. Háromnál szerepelt a magyar nyelv és a rajz, egynél a

¹¹ AASI KK 37/2.

¹² AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Andreas Baron Josika von Branyicka; Alfréd – Géza – Paul Baron Josika von Branyicka. (Utóbbi nevét Aladár-ra kijavították. A kalocsai értesítőben Gézaként szerepel.) Vö. uo. Br. Gabriel von Josika von Branyicka; Br. Julius von Josika von Branyicka.

¹³ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Alfréd – Géza – Paul Baron Josika von Branyicka.

¹⁴ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Andreas Baron Josika von Branyicka.

hegedű. A rajzzal kapcsolatban megjegyzik, hogy egyiküknek van érzéke hozzá, másikuk pedig szívesen tanulná. Ebből akár arra is következtethetünk, hogy a készségtárgyaknál számításba vették a gyermekek adottságait.¹⁵

3. kép: Br. Jósika Andor (é. n.)

Forrás: AASI KK

4. kép: Br. Jósika Aladár (é. n.)

Forrás: AASI KK

A négy testvér további életútjáról kevés információval rendelkezünk. Gyula a kalocsai jezsuita gimnáziumban folytatta tanulmányait, itt 1892-ben magántanulóként levizsgázott a III–IV. osztály anyagából, s nyilvános tanulóként beiratkozott az V. osztályba. Az iskola Stephaneum nevet viselő kollégiumában lakott. A francia tanulmányait nem hagyta abba, rendkívüli tárgyként egészen a VII. osztályig tanulta a nyelvet. A haladók közt 1892/93-ban a legjobb, a 3. (legfelső) tanfolyamra járók sorában két évvel később a 2–3. legjobb eredményt érte el. A rajz tanulását valószínűleg már Kalksburgban elkezdte, s ezt folytatta Kalocsán (V., VII–VIII.). A legfelső 3 osztályban vívni is tanult. Az érettségi vizsga idején még államtudományi pályára készült, a szándékát utóbb módosította: az egyházi hivatást választotta.¹⁶ Később Bécsben, Budapesten és Leuvenben hallgatott teológiát, majd a Felvidéken papként szolgált. Balesetben halt meg mindössze 34 éves korában.¹⁷ Gábor magántanulóként vizsgázott le a II. osztály tananyagából, majd két évig járt a jezsuiták kalocsai gimnáziumába (III–IV. osztály). Bátyjához hasonlóan a Stephaneum növendéke lett. Rendkívüli tárgyként ő is foglalkozott a franciával.¹⁸ Gábornak három gyermeke született, a Szovjetunióban hunyt el 67 évesen 1945-ben. (Gudenus I., 1990, 617.) A két kisebb fiút szülei szintén a kalocsai gimnáziumba írták át: egy évet jártak ide. Talán rossz eredményeik miatt – mindketten megbuktak 2-2 tárgyból – másik iskolában folytatták tanulmányaikat.¹⁹ Andor 21 évesen, Aladár 32 évesen öngyilkosságot követett el. Előbbi huszárezredben szolgált önkéntesként, utóbbinak egy régészeti tanulmánya ismert. (Gudenus I., 1990. 618.; Jósika, 1914.)

¹⁵ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Andreas Baron Josika von Branyicka; Alfréd – Géza – Paul Baron Josika von Branyicka; Br. Gabriel von Josika von Branyicka; Br. Julius von Josika von Branyicka.

¹⁶ A Jézus-társasági kalocsai érseki főgymnasium értesítője az 1892–93. iskolai évről, 1893. 117., 119., 121., 129. (A továbbiakban Értesítő.); Értesítő 1893/94. 90., 98., 115.; Értesítő 1894/95. 112., 119.; Értesítő 1895/96. 239., 263.

¹⁷ Jósika Gyula, branyicskai, br. In Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/J/J%C3%B3sika.html>.

¹⁸ Értesítő 1892/93. 114., 116.; Értesítő 1893/94. 84., 94., 130.

¹⁹ Értesítő 1892/93. 108. (Az értesítőben Aladár és Géza néven szerepelnek, ami tévedés lehet.) Gábornak nem volt elégtelen érdemjegye, más lehetett a távozás oka. (Ertesito 1893/94. 84.)

A Jósika nemzetség még egy tagja járt a kalksburgi jezsuita gimnáziumba, mégpedig 1898 és 1905 között, a fentiek távoli rokona, János (1888–1958). (Gudenus I., 1990. 613–614.) János az elemi tanulmányait otthon végezte magántanár irányítása mellett. Erdélyi szokások szerint már 10 évesen tudott valamennyire franciául. A szülők a kollégiumtól teljes körű nevelést kértek a számára: a francia mellett magyarra, rajzra, tornára és zongorára írástak be.²⁰ Később vívni is tanult (lásd 5. kép). Tanulmányait, ahogy a nemzetsége több tagja, ő is Kalocsán, az érseki főgimnáziumban folytatta. Itt végezte el a VII. osztályt igen jó eredménnyel – csak két „jó” érdemjegye volt –, az érettségi vizsgát azonban nem itt tette le. Kalocsán francia kurzusra is járt, a legjobbak társalgási órájára, ahol dicséretet kapott. Vívásoktatáson szintén részt vett (vö. 5. kép).²¹ Br. Jósika János további tanulmányaira nézve nem találtunk adatot. A két világháború közt aktív szerepet vállalt az erdélyi politikai életben: hat alkalommal is képviselővé választották az Országos Magyar Párt színeiben. (György, 2006. 217., vö. Szabó, é. n.)²² Észak-Erdély visszacsatolását követően Szilágy vármegye főispánjává nevezték ki. Tisztségéről 1944-ben a zsidók deportálása elleni tiltakozásul lemondott. (Tibor Szabó, 2004.)

5. kép. Br. Jósika János vívóleckét vesz (jobb szél, alulról a 3., kb. 1903/04.)

Forrás: AASI KK

Egy másik történelmi erdélyi nemzetségnek, a Mikesnek is több tagja tanult Kalksburgban. Az uzoni ágból egy testvérpár: Kelemen (1865) és János (1867)²³, a zabolai ágból pedig János (1876) szombathelyi püspök és unokaöccse Zsigmond (1867)²⁴, Brassó vármegye főispánja. (Gudenus II., 1993. 322–323.) (János testvére, Ármin (1868) 1879 és 1887 között a Theresianumban tanult, minden osztályt itt végzett el, s 1887 júliusában itt érettségizett.²⁵ [Gemmel-Flischbach és Manussi, 1913. 244.]) A négy Mikes fiúból három a kalksburgi jelentkezése előtt nyilvános tanuló volt. Kelemen két évet (I–II. osztály) töltött a pesti piarista gimnáziumban, ahol jó eredményt ért el, s megkezdte a francia tanulmányait – noha a nyelvek nehezen mentek neki –, valamint

²⁰ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. Ho–J. Johann v. Josika; AASI KK 37/2.

²¹ Értesítő 1905/06. 103., 108.

²² Beszédeit lásd Dippold é. n.

²³ Édesapjuk gr. Mikes Árpád (1835–1899), édesanyjuk gr. Horváth-Tholdy Róza (1836–1923). (Gudenus II., 1993. 322–323.)

²⁴ Gr. Mikes Miklós (1841–1893) és br. Bornemisza Johanna (1842–1932) fia. (Gudenus II., 1993. 324–325.)

²⁵ *Jahres-Bericht des Gymnasiums der k. k. Theresianischen Akademie in Wien für das Schuljahr 1880*, 1880. 87. (A továbbiakban *Jahresbericht Theresianum*.) *Jahresbericht Theresianum* 1880/81. 107.; *Jahresbericht Theresianum* 1881/82. 62.; *Jahresbericht Theresianum* 1882/83. 41.; *Jahresbericht Theresianum* 1883/84. 39–40.; *Jahresbericht Theresianum* 1884/85. 57.; *Jahresbericht Theresianum* 1885/86. 64.; *Jahresbericht Theresianum* 1886/87. 57–58.; *Jahresbericht Theresianum* 1887/88. 51.

rajzot is tanult.²⁶ János III–IV. osztályt a dévai minorita elemi iskolában végezte el. Azelőtt a szülői háznál tanították. Noha a nyelvekhez neki sem volt tehetsége, mégis elkezdett a franciával és a némettel is foglalkozni.²⁷ Szüleik egy időben írárták be őket a kalksburgi kollégiumba. János az iskola diákjaként hunyt el 1881-ben.²⁸ Kelemen a VIII. osztály elvégzéséig az intézményben maradt (lásd 6. kép). Rendkívüli tárgyként a jelentkezéskor mind a kettőjüket beírárták a francia mellett rajzra, tornára, lovaglásra és úszásra, Kelement pedig zenére is.²⁹

6. kép. Gr. Mikes Kelemen 1882/83-ban a VIII. osztály tagjai közt (balról ülve az 1.)

Forrás: AASI KK

Zsigmond három középiskolába is járt: 10 évesen a Theresianum gimnáziumába íratják be, ahol két évet töltött (1877–1879). (Gemmel-Flischbach és Manussi, 1913. 239.) A gimnázium II. osztályát azonban már a görzi³⁰ állami gimnáziumban végezte el – feltehetőleg – magántanulóként. A III. osztály anyagával már elkezdett foglalkozni, de nem vizsgázott le, így Kalksburgba ebbe az évfolyamba kérték a felvételt. 14-től 20 éves koráig volt a jezsuiták intézetének diákja. Korábban tanult – kevés sikerrel – zenét, valamint rajzolni. Kalksburgban a szülők a választható tárgyak közül magyarra, rajzra, vívásra és lovaglásra írárták be.³¹ János, a későbbi püspök (lásd 7. kép), a többiekkel ellentétben magántanulmányokat követően jelentkezett Kalksburgba. Itt végezhetette el a középiskolai osztályokat: 9-től 18 éves koráig járt ide. Beiratkozásakor már tudott kissé latinul, s beszélt franciául. A gimnázium első osztálya egyes tantárgyainak, a latin mellett a földrajznak és a természetrajznak a tanulását is megkezdte. Svájci édesanyja³² nála kimondottan hangsúlyozza a magyar nyelv jelentőségét: „Magyar, így nagy súlyt fektessenek a magyar nyelv oktatására. Naponta egy órát kellene magyarul tanulnia.”³³ Érettségi vizsgát a Mikes fiúk diákévei alatt nem lehetett tenni a kalksburgi kollégiumban, mivel az még nem rendelkezett nyilvánossági joggal. A tanulmányi idő hosszúságából viszont arra következtethetünk, hogy ők már nem váltottak középiskolát, hiszen hárman 18–20 éves korukig maradnak, egyikük pedig 14 évesen meghalt.

²⁶ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Clement graf Mikes; AASI KK 37/2.

²⁷ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Johann graf Mikes.

²⁸ Gudenusnál eltérő adatok szerepelnek: szerinte 1867-ben született és 1886-ban hunyt el. (Gudenus II., 1993. 323.) AASI KK 37/2.

²⁹ Uo. és AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Clement graf Mikes.

³⁰ Város Trieszt közelében. Vö. Görz. <http://www.kislexikon.hu/gorz.html>.

³¹ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Sigismund Mikes; AASI KK 37/2.

³² Az 1848/49-es szabadságharcot követően emigrációba kényszerült édesapját (gr. Mikes Benedek [1819-1878]) korán elvesztette. (A családi háttéről lásd Bakó, 2005.; Vö. Gudenus II., 1993. 324–327.)

³³ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Janos Gf. Mikes; AASI KK 37/2.

7. kép. Gr. Mikes János

Forrás: AASI KK

A Mikes fiúk közül egyedül a székelyudvarhelyi plébánosból 1911-ben, mindössze 35 éves korában szombathelyi püspökké kinevezett János (lásd 8. kép) lett az országos közélet tagja. Tanulmányainak folytatása ezért csak az ő esetében ismert: az innsbrucki egyetemen hallgatott teológiát. (Bakó, 2005.)

8. kép. Gr. Mikes János püspök a 40. érettségi találkozón.

40 Jahre Matura.

Photo: P. Peisker

Adolf Pilz, Ferdinand Frh. v. Skal. Robert Wohlmeyer, Franz Hainzmayer
Hochw. Philipp Frh. v. d. Kettenburg, Exz Bischof Janos Graf Mikes, R. P. Rektor, P. L. Pámer

Forrás: Kalksburger Korrespondenz, 1934. dec.

A vizsgált összesen nyolc erdélyi nemzetség/család tagjai közül egyedül báró Majthényi egyik tagja tanult Kalksburgban a trianoni döntést követően. Ez annál meglepőbb, mivel a Majthényiak közül korábban sem a Theresianumba, sem a kalksburgi kollégiumba nem írtak be senkit sem. Oka talán a családi helyzetben kereshető báró Majthényi István (1910–1964) édesapja³⁴ hősi halált halt az első világháborúban. István 1922-ben magántanulmányok után a III. osztályba jelentkezett. Németül tudott, édesanyja azonban tartott attól, hogy a latin nyelvvel nehézségei lesznek, ugyanis elmondása szerint Romániában eltörölték a gimnáziumi oktatását, ezért legutóbb már nem tudott levizsgázni belőle. Ő azonban továbbra is tanulta, s korábban kiváló eredményt ért el. A nem kötelező tárgyak közül az édesanyja a franciát és a zongorát választotta számára.³⁵ Végül az I. osztályba vették fel, s itt érettségizett 1930-ban kitűnő eredménnyel, jogi tanulmányokra készülve.³⁶

9. kép. Br. Majthényi László húgával, Eleonórával (1923)

Forrás: AASI KK

4. Összegzés

A családok a sokszínű nevelést nyújtó középiskolát – mint amilyen a kalksburgi kollégium és a Theresianum volt –, azért preferálták, mert a korábbi családi nevelés előnyeit is kínálta (válogatott diákok, élő idegen nyelvek, zene, sport). Az arisztokrata fiúgyermekek jellemzően magántanulmányok után jelentkeztek a középiskolába, de kivételekkel is találkoztunk. A középiskolában három utat követtek: 1. maradtak az első választott intézménynél egészen az utolsó osztály befejezéséig, 2. az alsóbb, 3. a felsőbb osztályokat – vagy azok egyikét – végezték el egy iskolában. A francia nyelv tanulásának erdélyi hagyománya ezekben a családokban is élt. Emellett a teljes körű nevelés érdekében a zenetanulásra és a sportolásra is nagy súlyt fektettek. Számos esetben a magyar nyelv tanulása is elsődleges követelmény volt. A szülők részletes jellemrajzot adtak a gyermekekről, s az oktatás és a nevelés során megfigyelhető az egyéniséghez történő igazodás.

³⁴ Br. Majthényi István (1882–1916). Édesanyja: Gaál Ilona (1886–1965). (Gudenus II., 1990. 254–255.)

³⁵ AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. M. Baron Stephan v. Maythényi.

³⁶ *Jahresbericht des Gymnasiums der Gesellschaft Jesu in Kalksburg mit Öffentlichkeitsrecht über das Schuljahr 1922–23*, 1923. 8. (A továbbiakban *Jahresbericht Kalksburg*.) *Jahresbericht Kalksburg 1923/24*. 12.; *Jahresbericht Kalksburg 1924/25*. 12.; *Jahresbericht Kalksburg 1925/26*. 12.; *Jahresbericht Kalksburg 1926/27*. 13.; *Jahresbericht Kalksburg 1927/28*. 12.; *Jahresbericht Kalksburg 1928/29*. 13.; *Jahresbericht Kalksburg 1929/30*. 7.

5. Hivatkozások

5.1. Adattárak

Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM). Névtér, Irodalmi adattárak. <http://opac.pim.hu/index.jsp?page=search&group=1> (2015.05.02.)
Dippold Péter (é. n.): A határokon kívül élő magyarság történetének bibliográfiája, 1918–1945.
<http://adatbank.transindex.ro/regio/dippold/?szerzo=J%C3%83%C2%B3sika%2C+J%C3%83%C2%A1nos>. (2015.05.17.)

5.2. Levéltári és irattári források

Archiv der Österreichischen Provinz der Gesellschaft Jesu/Archivum Provinciae Austriae Societatis Iesu (AASI). Kollegsarchiv Kalksburg (KK) 37/2. [Register der eingeschriebenen Zöglinge, Bd. 2].
AASI KK Karton II. Anmeldebögen bis 1926. [Pontos adatok a lábjegyzetben.]
AASI KK Photosammlung. [Rendezetlen.]

5.3. Könyvtári források

Gemmel-Flischbach, M. és Manussi, C. Hrsg. (1913). *Album der k. k. Theresianischen Akademie (1746–1913)*. Wien: Theresianische Akademie.
A Jézus-társasági kalocsai érseki főgymnasium értesítője az 1892–93. iskolai évről. Kalocsa, 1893. [Rövidítve: Értesítő 1892/93. Megjelent évente.]
Gudenus János József (összeállította) (1993). *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*, II. kötet. Budapest.
Gudenus János József (összeállította) (1990). *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*, I. kötet. Budapest: Natura.
Jahresbericht des Gymnasiums der Gesellschaft Jesu in Kalksburg mit Öffentlichkeitsrecht über das Schuljahr 1922–23. Kalksburg, 1923. [Rövidítve: Jahresbericht Kalksburg 1922/23. Megjelent évente.]
Jahres-Bericht des Gymnasiums der k. k. Theresianischen Akademie in Wien für das Schuljahr 1880. Wien 1880. [Rövidítve: Jahresbericht Theresianum 1879/80. Megjelent évente.]
Kalksburger Korrespondenz 1934/49. (Dezember)
Kornis Gabriella (2002). Kastélyélet a XX. század elejétől a második világháborúig. In: Kornis Gabriella (szerk.): *Elődök és Utódok. Erdélyi főnemesség a XX. században*. [Budapest]: Unikornis Kiadó, 16–45.
Rébay Magdolna (2015). *Az Apor-család tagjai a kalksburgi jezsuita kollégiumban és a bécsi Theresianumban (1867–1918)* In: Birta-Székely Noémi (szerk.): *Tudás – tanulás – szabadság*. Kolozsvár: Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Doceo Egyesület, 157–163.
Virág Irén (2013). *A magyar arisztokrácia neveltetése (1790–1848)*. Eger: Líceum Kiadó.

5.4. Internetes források

Az antiszemita párti kerületek és képviselőjelöltek. *12 röpirat*. Budapest, 1887. május, VII. évfolyam, VIII. füzet. http://mtdportal.extra.hu/tizenket_ropirat/7_evfolym/7_evf_8_szam.pdf. (2015.05.02.)
Bakó Balázs (2005). „Non confundar” – „Nem szégyenülök meg”. *Megemlékezés gróf Mikes János püspökről*. <http://www.vasiszemle.t-online.hu/2005/06/bako.htm>. (2015.05.25.)
Görz. <http://www.kislexikon.hu/gorz.html>. (2015.05.25.)
György Béla (2006). *A romániai Országos Magyar Párt története, 1922–1938*. Doktori disszertáció, <http://doktori.btk.elte.hu/hist/gyorgybela/diss.pdf>. (2015.05.17.)
Jósika Aladár (1914). *Árpád-kori sírok Várfalván*. <http://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/7575/121-122.pdf?sequence=1>. (2015.05.16.)
Jósika Gyula, branyicskai, br. In: *Magyar Katolikus Lexikon* <http://lexikon.katolikus.hu/J/J%C3%B3sika.html>. (2015.05.16.)
Makkai Sándor (1940). Erdély társadalma. In: *Erdély*. h.n.: Magyar Történelmi Társulat. <http://mek.niif.hu/04700/04729/html/37.html>. (2015.05.02.)
Szabó Csongor: *Országos Magyar Párt a két világháború közti parlamenti választásokon*. <http://lexikon.adatbank.ro/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=1>. (2015.05.17.)
Tibor Szabó Zoltán (2004). *Kettős kisebbségben. A zsidóság Észak-Erdélyben*. <http://www.historia.hu/archivum/2004/040203tibor.htm>. (2015.05.17.)